

УДК: 378+37.037+796/799

Світлана Пільова

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організаційної діяльності*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із найважливіших напрямів модернізації вищої освіти в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору є підвищення її якості. Вихід на особистісний рівень розвитку професійно-гуманістичної спрямованості студентів педагогічного вищого навчального закладу вимагає наближення процесу навчання до реалій педагогічної практики, ефективного засвоєння професійно-цінного досвіду комунікації, педагогічної взаємодії, а також запровадження в практику вивчення педагогічних дисциплін, особливим чином організованої творчої діяльності, що, на нашу думку, сприяє формуванню організаторських якостей майбутнього вчителя [8].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Організація – це свідомий процес, спрямований на об'єднання та впорядковану взаємодію елементів або частин (людей, ідей, ресурсів) у ціле, у результаті чого утворюється продуктивна, стійка система; це відношення частин і цілого, поведінка частини визначається поведінкою цілого, залежить від поведінки частини [2].

Організація як стан припускає наявність певного структурного порядку або певного рівня (ступеня) впорядкованості, що вказує на впорядкованість, узгодженість і взаємодію автономних частин цілого (системи), обумовлених її устроєм. За М. Туленковим, організація як процес характеризується сукупністю дій, що призводять до заснування й удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [10].

У розумінні суті поняття «організація», незалежно від специфіки його конкретного аналізу та тлумачення, є впорядкованість і спрямованість, реалізація яких ототожнюється з однією з основних функцій соціального управління, призначення якої полягає в реалізації принципу самоорганізації соціальної системи. У цьому сенсі поняття організації зливається з усіма функціями соціального управління й пронизує весь управлінський процес, завдяки якому здійснюється безпосередній вплив на соціальну систему в цілому, тобто управління як спосіб цілеспрямованого впливу на будь-які соціальні об'єкти та процеси виступає в ролі організаційного механізму соціального управління. Звідси об'єктивно випливає сентенція: соціальне управління зорганізується, а соціальна організація управляється [10, с. 24].

Організація як педагогічна категорія, за І. Підласим, – це «упорядкування дидактичного процесу за певними критеріями надання йому необхідної форми для найкращої реалізації поставленої мети», причому форма в цьому контексті розглядається означеним автором як спосіб існування навчального процесу, оболонка для його внутрішньої сутності, логіки й змісту, пов'язана з порядком його здійснення [6, с. 295].

Зауважимо, що науковці здебільшого розглядають організаторські здібності вчителя як здібність залучати учнів до різних видів діяльності та робити колектив інструментом впливу на кожного учня (Н. Кузьміна [3]).

Організаторська діяльність учителя забезпечує включення учнів у різні види діяльності й організацію діяльності колективу. Особливого значення організаторська діяльність набуває у виховній роботі. А. Макаренко підкреслював, що виховна робота насамперед є роботою організатора.

Л. Савченко зауважує, що розв'язання складних завдань, які стоять перед сучасною школою, вимагає приходу до школи вчителя-організатора, який може творчо виконувати навчально-виховні завдання. Основними рисами особистості організатора, які дають йому змогу ефективно здійснювати організаторську діяльність, є такі вміння, як вплив на підлеглих, упевненість у собі, передбачення, надійність і відповідальність під час розв'язання завдання, незалежність, товариськість [7].

У структурі організаторської діяльності визначаємо когнітивно-конативний, особистісний та управлінський компоненти з відповідними складниками.

Обов'язковою складовою частиною когнітивно-конативного компонента, на нашу думку, є наявність знань організаторської діяльності вчителя. Не можна не погодитись із твердженням Л. Савченко [7], що готовність до організаторської діяльності може перетворитися на формування

особистості вчителя лише в тому разі, якщо педагогічна підготовка буде організована як діяльність, у процесі якої кожен студент упродовж навчання систематично й послідовно набуває відповідних знань, «проходить» через розв'язання організаторських завдань, які ускладнюються, й виконання різних видів діяльності організатора відповідно до його можливостей та здібностей, набуваючи досвід організаторської роботи.

Теоретична підготовка студентів педагогічних закладів із питань організаторської діяльності, набуття ними практичних умінь і навичок планування й прогнозування результатів навчально-виховної та позанавчальної діяльності є необхідними у формуванні організаційної компетентності майбутніх учителів.

На думку Л. Уманського [11], схильність особистості до організаторської діяльності включає два основних аспекти. Перший виявляється в самостійності (передбачається безкорисна мотивація), спонтанності, природності, неявній (прихованій) включеності до організаторської діяльності. Другий аспект виявляється через стеничність почуттів під час діяльності, задоволеність, відносну нестомлюваність у її процесі та стан нудьги без неї.

А. Лутошкін [5] розкриває поняття організаторських умінь як поєднання індивідуальних властивостей людини, які дають їй змогу швидко й надійно організовувати людей на виконання певної справи. Зазначимо, що організаторські вміння вчителя тісно пов'язані з комунікативними, оскільки специфічною особливістю професійної діяльності педагога виступає її всеохоплюючий комунікативний характер.

Формування комунікативних умінь, на думку А. Арушанової, включає дві ланки: оволодіння мовою (формування мовних здібностей у зв'язку «знак – значення», семантики й синтаксису) та вміння використовувати мову для досягнення мети спілкування в різноманітних комунікативних ситуаціях, уміння встановлювати інтерактивну взаємодію [1].

Оскільки організаторська діяльність учителя пов'язана з формуванням особистості школярів, вважаємо, що необхідним складником особистісного компонента його організаційної компетентності є наявність морально-вольових якостей.

Е. Фаркаш зауважує, що формування моральних якостей особистості та її моральне самовираження завжди відбуваються в процесі безпосередніх чи опосередкованих відносин із людьми, у системі колективних відносин.

Необхідним складником особистісного компонента, на нашу думку, є толерантність учителя, яка відіграє важливу роль у становленні професійно компетентного педагога-організатора. За твердженням Л. Кондрашової, вища школа покликана навчити майбутніх спеціалістів орієнтуватись і гідно діяти в сучасних соціально-культурних та соціо професійних ситуаціях [4].

На нашу думку, неможливо успішно здійснювати організаторську діяльність без сформованості в учителя лідерських якостей.

Н. Семченко зазначає, що майбутній учитель як лідер повинен мати такі якості, як розвинене прагнення до відповідальності та завершення справи; енергія й наполегливість у досягненні мети; ініціативність; самовпевненість; здібність впливати на поведінку інших людей, структурувати соціальні відносини; бажання брати на себе відповідальність за всі наслідки дій та рішень (за Н. Семченко [9]).

Сучасному вчителю не обійтися без аналізу результатів своєї діяльності та прийняття рішень про способи її вдосконалення. Спеціаліст, який працює зі школярами, зобов'язаний уміти розв'язувати проблемні педагогічні ситуації й розуміти причини виникнення таких ситуацій.

Управлінська діяльність учителя, зазначає О. Заславська, є важливим аспектом професійної підготовки, професійно значущою якістю, що виражає готовність до осмисленої педагогічної діяльності в сучасних освітніх умовах, здібності до наукового обґрунтування рішень, що приймаються, рефлексії.

Прийняття рішення, наголошує В. Чернобровкін, невід'ємне від ситуації, у якій здійснюється. Традиційно така ситуація визначається як проблема. Її розглядають як співвідношення обставин та умов розгортання діяльності індивіда або групи, яке містить суперечність і не має готових варіантів рішення, фіксованих у минулому досвіді [12, с. 29].

Організація рефлексивної діяльності студентів в освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу, зазначає С. Савельєва, є найважливішою умовою розвитку майбутнього педагога як суб'єкта власної професійної діяльності, формування готовності до цієї діяльності, а отже – провідним фактором саморозвитку особистості [8].

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що підготовка майбутніх учителів до організаторської діяльності під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі передбачає

оволодіння студентами системою теоретичних знань щодо організації діяльності учнів, практичних умінь, що забезпечують успішність у виконанні організаторської діяльності, розвиток особистісних, професійних та управлінських якостей. Зважаючи на це, у процесі професійної підготовки потрібно впроваджувати відповідні педагогічні умови, що сприятимуть формуванню організаційної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців», що входить до плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Завдання дослідження – виявити зміни в рівнях сформованості організаційної діяльності в експериментальних і контрольних групах за компонентами на прикінцевому етапі дослідження.

Методи дослідження – методики діагностики організаційної діяльності: картка самооцінки; тест комунікативних умінь; методика оцінки вольових якостей; методика діагностики лідерських якостей; діагностика комунікативної толерантності; тести конфліктостійкості, на визначення ступеня самостійності; методика самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії Н. Фетіскіна; математична статистика.

У дослідженні брали участь 232 студенти другого курсу, із них 112 – із факультету фізичного виховання, які склали 1 групу, і 120 студентів факультету фізичної культури та реабілітації (2 група) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Після закінчення цілеспрямованої роботи під час експерименту проведено другий зріз, мета якого – виявлення змін у рівнях сформованості організаційної діяльності в експериментальних і контрольних групах за методиками, які застосовувалися на початковому етапі.

Відповідно до цього виявлено три рівні сформованості організаційної діяльності: достатній рівень прояву якості (3,5–4 бали) – якості проявляються завжди яскраво, мають розвинений характер; середній рівень прояву якості (2,5–3,4 бала) – якості проявляються майже завжди, але на недостатньому рівні; низький рівень прояву якості (1,5–2,4 бала) – якості характеризуються слабким проявом ознак, носять епізодичний характер, вони проявляються дуже рідко або не проявляються зовсім.

Унаслідок теоретичного дослідження проблеми та за результатами констатувального етапу експерименту побудовано експериментальну модель реалізації педагогічних умов, поетапна реалізація якої комплексно впливала на формування визначених компонентів організаційної діяльності (когнітивно-конативного, особистісного, управлінського).

У таблиці 1 подано порівняльні дані констатувального й прикінцевого зрізів щодо сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за когнітивно-конативним компонентом.

Як видно з таблиці 1, після проведення формувального етапу експерименту результати за когнітивно-конативним компонентом в експериментальній групі значно змінилися. Достатнього рівня досягли 42,2 % студентів (було 16 %), на середньому рівні зафіксовано 49,2 % респондентів (було 48,6 %), на низькому рівні залишилися лише 8,2 % майбутніх учителів фізичної культури (було 35,4 %). У контрольній групі результати дещо менші: достатнього рівня досягли 24,4 % студентів (було 15,9 %), середнього – 58 % (було 48,7 %), на низькому рівні залишилися 17,1 % майбутніх учителів фізичної культури (було 35,4 %).

Таблиця 1

Рівні сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за когнітивно-конативним компонентом на прикінцевому етапі (%)

Групи		Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	констатувальний етап	16	48,6	35,4
	прикінцевий етап	42,2	49,2	8,2
КГ	констатувальний етап	15,9	48,7	35,4
	прикінцевий етап	24,4	58	17,1

Динаміка змін результатів за когнітивно-конативним компонентом відбулася в експериментальній групі, у якій проводилася цілеспрямована робота. Так, на достатньому рівні результати збільшилися на 26,7 %, на середньому рівні також збільшилися, проте не набагато – лише на 0,5 %, а на низькому – результати зменшилися на 27,2 %.

У контрольній групі також відбулися зміни за зазначеним компонентом, однак не такі значущі. На достатньому рівні результати збільшилися лише на 8,9 %, на середньому – зросли на 9,3 %, на низькому – результати зменшилися на 18,2 %.

Зважаючи на одержані результати, доходимо висновку про доцільність упровадження в навчально-виховний процес вищої школи запропонованої методики формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за когнітивно-конативним компонентом.

У таблиці 2 подано середньоарифметичні дані рівнів сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за особистісним компонентом після проведення експериментальної роботи.

Таблиця 2

Рівні сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за особистісним компонентом на прикінцевому етапі (%)

Групи		Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	констатувальний етап	13,9	42,9	43,2
	прикінцевий етап	48,2	44,3	7,5
КГ	констатувальний етап	14,7	42,6	42,7
	прикінцевий етап	21,5	53,4	25,1

Порівняльні дані, наведені в таблиці 2, свідчать про значні зміни в рівнях сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за особистісним компонентом в експериментальній групі, порівняно з контрольною. Так, достатнього рівня на прикінцевому етапі досягли 48 % студентів ЕГ (було 13,9 %) і 21,5 % КГ (було 14,7 %); на середньому рівні виявлено 42,9 % ЕГ (було 42,9 %) та 53,4 % КГ (було 42,6 %); на низькому рівні залишилося 7,5 % студентів ЕГ (було 43,2 %) і 25,1 % КГ (було 42,7 %).

За особистісним компонентом динаміка змін результатів достатнього рівня сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури ЕГ збільшилися на 34,3 %, у КГ – лише на 6,8 %. На середньому рівні результати майже не змінилися: в ЕГ вони збільшилися на 1,4 %, у КГ – на 10,8 %. На низькому рівні результати зменшилися: в ЕГ на 35,7 %, у КГ – на 17,6 %.

У таблиці 3 подано порівняльні дані сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за управлінським компонентом після проведення експериментальної роботи.

Таблиця 3

Рівні сформованості організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за управлінським компонентом на прикінцевому етапі (%)

Групи		Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	констатувальний етап	13,8	41,5	44,7
	прикінцевий етап	39,4	47,5	13,1
КГ	констатувальний етап	13,2	42,7	44,1
	прикінцевий етап	19,8	49,8	30,4

Як видно з таблиці 3, результати за управлінським компонентом на прикінцевому етапі експерименту в експериментальній і контрольній групах збільшилися, порівняно з початковим етапом.

Так, на прикінцевому етапі експерименту достатнього рівня досягли 39,4 % студентів ЕГ (було 13,8 %) і 19 % КГ (було 13,2 %); середній рівень виявлено в 47,5 % ЕГ (було 41,5 %) та 49,8 % КГ (було 42,7 %); низький рівень зафіксовано у 13,1 % майбутніх учителів фізичної культури ЕГ (було 44,7 %) і 30,4 % КГ (було 44,1 %).

Зафіксовано динаміку змін одержаних результатів за управлінським компонентом на констатувальному й прикінцевому етапах експерименту. На достатньому рівні результати ЕГ зросли на 25,6 %, у КГ – на 6,6 %; на середньому рівні результати не дуже змінилися – в ЕГ вони зросли на 6 %, у КГ – на 7,1 %; на низькому рівні результати ЕГ зменшилися на 31 %, у КГ – на 13,7 %.

Одержані результати свідчать про доцільність упровадження запропонованої методики для формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за когнітивно-конативним, особистісним та управлінським компонентом.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Організаторську діяльність визначено як діяльність учителя, що забезпечує залучення учнів до різних видів навчально-виховної роботи, координує діяльність як окремих учнів, так і учнівського колективу в досягненні поставлених цілей і завдань, спрямованих на їхній усебічний розвиток.

Упровадження експериментальної моделі реалізації педагогічних умов формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури виявило значні позитивні зміни в студентів експериментальної групи: на достатньому рівні перебувало 28,8 % студентів, на середньому – 2,7 % і на низькому – 31,5 %. Дослідження дає можливість вирішувати питання організації ефективного процесу формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури під час професійної підготовки. Водночас його результати не вичерпують усієї повноти їх висвітлення й не претендують на всебічне розкриття зазначеної проблеми.

До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо створення та впровадження інтегрованих курсів із формування організаційної компетентності майбутніх учителів у зміст вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Арушанова А. Г. Речь и речевое общение детей / А. Г. Арушанова. – М. : Мозаика Синтез, 1999. – 272 с.
2. Зеленков С. Л. Структурно-організаційна модель професійної підготовки майбутніх фахівців ювелірних спеціальностей щодо формування професійної компетентності / С. Л. Зеленков // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2006. – № 11–12. – С. 41–46.
3. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : [б. и.], 1985. – 165 с.
4. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя до педагогической взаимодействия с учнями / Л. В. Кондрашова. – М. : Прометей, 1990 – 158 с.
5. Лутошкин А. Н. Как вести за собой / А. Н. Лутошкин. – М. : [б. и.], 1986. – 208 с.
6. Подласый И. П. Педагогика [Т. 1 : Общие основы. Процесс обучения] / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 575 с.
7. Савченко Л. О. Формування готовності студентів до організаторської діяльності в навчальному процесі педагогічної вищої школи / Л. О. Савченко // Наука і освіта. – 2005. – № 7–8. – С. 69–70.
8. Савельева С. С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : специальность 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. С. Савельева. – Коломна, 2007. – 20 с.
9. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Семченко Надія Олександрівна. – Х., 2005. – 20 с.
10. Туленков М. В. Організаційна взаємодія в системах соціального управління (соціологічний аналіз) : монографія / М. В. Туленков. – К. : ІПК ДСЗУ, 2005. – 222 с.
11. Уманский Л. И. Психология организаторской деятельности школьников / Л. И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
12. Чернобровкін В. М. Методологічні аспекти проблеми прийняття рішень у педагогічній діяльності / В. М. Чернобровкін // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ, 2004. – Вип. 1. – С. 27–36.

Анотації

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури потрібно впроваджувати відповідні педагогічні умови, які б сприяли формуванню організаційної діяльності. Підготовка майбутніх учителів передбачає оволодіння студентами системою теоретичних знань, практичних умінь, які забезпечують успішність у виконанні організаційної діяльності, розвитку особистісних, професійних та управлінських якостей. У дослідженні брали участь 232 студенти другого курсу факультету фізичного виховання та реабілітації. Отримані результати в експериментальних і контрольних групах після проведення цілеспрямованої роботи показали, що доцільно впроваджувати методику формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури за когнітивно-конативним, особистісним та управлінським компонентами. Дослідження дає можливість вирішувати питання організації ефективного процесу формування організаційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури під час їхньої професійної підготовки.

Ключові слова: учитель, методика, організаційний, компоненти.

Светлана Пилёва. Подготовка будущих учителей физической культуры к организационной деятельности. В процессе профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры, необходимо внедрять соответствующие педагогические условия, которые способствуют формированию организационной деятельности. Подготовка будущих учителей предусматривает овладение студентами системой теоретических знаний, практических умений, которые обеспечивают успешность в выполнении организационной деятель-

ности, развитие личностных, профессиональных и управленческих качеств. В исследовании принимали участие 232 студента второго курса факультета физической культуры и реабилитации. Полученные результаты в экспериментальных и контрольных группах после проведения целенаправленной работы показали, что целесообразно внедрять методику формирования организационной деятельности будущих учителей физической культуры по когнитивно-конативному, личностному и управленческому компонентам. Исследование даёт возможность решать вопросы организации эффективного процесса формирования организационной деятельности будущих учителей физической культуры во время их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: учитель, методика, организационный, компоненты.

Svetlana Pileva. Preparation of Future Teachers of Physical Culture and Organizational Activity. In the process of professional preparation of future physical culture teachers it is necessary to implement proper pedagogical conditions that will help in formation of organizational activity. Preparation of future teachers foresees mastering by students of the system of theoretical knowledge, practical skills that secure success in implementing of organizational activity, development of personal, professional and managerial qualities. 232 students of the second year of studies of the department of physical culture and rehabilitation took part in the research. Received results in experimental and control groups have shown that it is necessary to implement methodology of formation of organizational activity of future physical education teachers in cognitive- conative, personal and managerial components. The research lets us solve questions of organization of effective process of formation of organizational activity of future physical education teachers during their professional preparation.

Key words: teacher, methodology, organizational, components.